

POKRŠTAVANJE »TURSKE« DJECE U RIJECI U XVI I XVII STOLJEĆU

Danilo Klen

Trgovina robljem je pojava koja je pogađala narod iz naših krajeva dugi niz stoljeća. Preduvjeti i prilike za odvođenje roblja i trgovanje njime tijekom vremena vrlo su različiti prema ekonomskim, društvenim i političkim prilikama ili potrebama.¹

Mada je odvođenje roblja iz naših krajeva i trgovina njime, zahvaljujući nesretnim prilikama, trajalo niz stoljeća i prije dolaska Turaka, smatra se da je ta pojava naročito ojačala poslije toga. Nemilosrdan način ratovanja koji su Turci donijeli na Balkanski poluotok, usmjeren na uništavanje i odvođenje u roblje cjelokupnog stanovništva krajeva kojima su prolazili na svojim pohodima i kad nije bilo rata, dao je novog maha trgovini robljem.² Taj način prihvatili su za ustuk i kršćanski ratnici na svojim pohodima kroz krajeve koji su bili pod turskom vlašću.³ Kako je granica prolazila kroz krajeve nastavane našim narodom, to je pod udarom protivnika uvijek stradalo naše stanovništvo. Tako su stali postupati uskoci na svojim pohodima u Liku, Bosnu i Hercegovinu u XVI i XVII stoljeću, tako isto radili su i Mlečani u ratovima XVII i XVIII stoljeća u istim tim krajevima.

Na tim pohodima odvodila su se kao roblje najradije djeca, naročito ženska jer se za nju u trgovini mogla postići bolja cijena.⁴ Mletački izvori stali su vrlo rano nazivati tu trgovinu trgovinom »duša«.⁵ »Dovođenje«, naime, takvih »duša« (anime conducte) nije vrijeđalo valjda vrlo stare mletačke propise o zabrani trgovanja robljem. Smatrala se, uostalom, takva djelatnost bogu ugodnim djelom, jer su se te »duše« u pravilu pokrštavale i tako »spašavale od vječne propasti«.

¹ U roblje su prodavani ratni zarobljenici, politički neprijatelji i osuđenici. No, prodavani su i ukućani, članovi obitelji zbog neimaštine.

² Vidi, *Historija naroda Jugoslavije*, Zagreb 1959, sv. II, str. 840.

³ Dokazuju to i ovdje navedeni primjeri zarobljavanja djece.

⁴ Charles Verlinden, *Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche nel basso Medioevo alla luce della tratta degli schiavi*, u *Recenti e antichi rapporti fra le due sponde dell'Adriatico*, Fasano di Puglia 1972, str. 23, i sl.

⁵ Verlinden, o. c., str. 26.

Naša historiografija nije, koliko mi je poznato, do kraja istražila i obradila tu žalosnu pojavu trpljenja naših naroda.⁶ Koristim se ovom prilikom da dodam svoj skromni prilog.

Spomenut ću ovdje nekoliko primjera već objavljene kupoprodaje »duša« djece, koje sam pronašao u matičnim knjigama krštenih riječke župe. Vlasnici, naime, kupljenih »duša« brinuli su se da ih privedu kršćanstvu.

Dne 18. siječnja 1595. godine obratio se topnik Ivan Antun Galli, vjerojatno po uputi riječkog župnika, generalnom vikaru pulske biskupije Marinu de Furlanisu prigodom njegove vizitacije Rijeci. Molio je da mu pokrsti jednu »robinju« koju je prošlih godina kupio od uskoka. Robinja je već imala ime Marta a kako je dorasla do dobi rasuđivanja, željela je da bude pokrštena. Generalni je vikar ispitao djevojku i dobio slijedeće odgovore: sjeća se oca koji se zvao Toma i matere koja se zvala Magdalena; roditelji je nisu naučili kako da se krsti, već je to naučila tu u Rijeci; u kraju gdje je bila zarobljena nema crkava ni fratarara; ne sjeća se da bi njezina mati nekoga zvala »kumom«; imala je oko deset godina kad je bila zarobljena; krajem, gdje se to dogodilo vladaju Turci, a udaljen je četiri do pet milja od Šibenika. Čuvši sve to generalni je vikar odobrio da se izvrši krštenje uvjetno ovom formulom: »Marta, ako si pokrštena, ne krstim te ponovno. Ako si nekrštena, ja te krstim. U ime itd.«⁷ Idućeg dana riječki kanonik Nikola Kučić krstio je Martu u prisutnosti kumova.⁸

Već iduće godine dogodio se sličan slučaj. Taj put, 27. lipnja 1596, zamolio je neki Antun Svojtinić, da bude pokrštena robinja što ju je prošlih godina kupio od uskoka, a naziva se Jelenom. I ona je, došavši u razboritu dob, zaželjela da bude krštena. Ispitana, ona se nije sjećala ni oca ni majke. Kad je bila zarobljena, imala je oko sedam godina. U onom kraju nije bilo crkava nego neka zgrada bez krova puna slame. Tamo nije bilo ni svećenika ni fratarara. Pošto je vikar odobrio uvjetno krštenje, Jelenu je istog dana spomenutom formulom krstio Ivan Sandalić.⁹

Iste godine 1. rujna došao je riječkom župniku Nikoli Kučiću neki Ferante Copoano navodeći da je prošlih godina kupio od uskoka jednu robinju od oko devet godina starosti pa pošto je sada nasmrt bolesna, moli da bude pokrštena. Župnik Kučić otišao je do djevojke i od nje ispitivanjem doznao da se sjeća oca koji se zvao Nikola i majke Stane. Roditelji je nisu naučili kako da se krsti već je to naučila u Rijeci. U Popovu, gdje je bila zarobljena nema crkava ni svećenika, a njezina mati nije nikoga nazivala »kumom«. Tim krajem stalno vladaju Turci. Saslušavši je župnik je izvršio krštenje izgovarajući spomenutu formulu uvjetnog pokrštavanja.¹⁰

⁶ U općim djelima o povijesti naših naroda trgovina robljem taknuta je uglavnom uzgred. Nešto članaka o tome navedeno je u Bibliografiji rasprava i članaka sv. 10, IV, historija, Zagreb 1973, str. 291, pod natuknicom »Roblje«, odnosno kod naznačenih brojeva u svescima 8 i 9 iste Bibliografije.

⁷ Vidi, registar »Ex matricula baptismorum« župe Rijeka (1594—1606) list 39t i 40r. Sada u *Historijskom arhivu Rijeka* (dalje: HAR).

⁸ Na istom mjestu

⁹ Vidi, isti registar, list 52t i 53r, te 53t.

¹⁰ Vidi, isti registar, list 54t.

Dne 28. ožujka 1597. godine zamolio je riječkog svećenika Mihovila Konđića neki Ercole Cotelani da mu pokrsti »Turkinju« koju je prošlih godina kupio od uskoka. Pošto je ta ropkinja imenom »Mandalena« dorasla do dobi rasuđivanja, ona želi da bude pokrštena. Njezino ispitivanje dalo je potpuno negativne rezultate. Ona se nije sjećala ni oca ni majke. Na temelju toga imenovani je svećenik pokrstio Mandalenu uvjetno izgovarajući spomenutu formulu.¹¹

Idućih godina sve do 1648. nisam naišao na pokrštavanje robova u Rijeci.¹² Te godine, 21. lipnja, pokrstio je arhiđakon Urban u riječkoj župnoj crkvi jednu djevojčicu staru 6 godina i nadjenuo joj ime Lucija. Tu djevojčicu »iz turskog kraja« uhvatili su Dalmatinci na granici Dalmacije za vrijeme rata između Mletaka i Turaka. Prodanu kao robinju (»in mancipium tradita«) doveli su je u Rijeku Stjepan Dobrić Dalmatinac i Ivan Matković. Iz zabilješke u matičnoj knjizi nije vidljivo da je arhiđakon djevojku ispitao kao što je to bilo urađeno u navedenim slučajevima. Zabilježeno je da je pokrštena »sponte et voluntate«, tj. ukratko »s voljom«.¹³

Ivan Vincent Osbatić kupio je u Šibeniku za mletačko-turskog rata također jednu ropkinju staru oko osam godina i doveo je u Rijeku. Pošto je željela da bude pokrštena, a bila je dovoljno podučena u vjeri (»sat commode instructum erat...«, sc. »mancipium« op. A.), pokrstio ju je svećenik Franjo Kučić dobivši za to odobrenje i nadjenuo joj ime »Margarita«. Bilo je to 1. siječnja 1649. godine.¹⁴

Posljednji slučaj koji sam našao zabilježen u riječkim matičnim knjigama krštenih nešto je drugačiji od ostalih već spomenutih. Radi se o krštenju jednog dječaka od kojih sedam do osam godina »in casu necessitatis«, tj. »u slučaju nužde«. Dječak je, naime, »pao s gornjeg dijela broda na donji« (»... de superiori parte navis ad inferiora ceciderat...«) i bio pri krštenju poluziv (»... semivivus inventus...«). Dječaka je 22. lipnja 1649. godine krstio na brodu uz obalu grada Rijeke neki Parulus. Brod je bio vlasništvo Genovežanina Aleksandra Bianchija.¹⁵

Je li u Rijeci prije i poslije navedenih slučajeva bilo još i drugih pokrštavanja »duša«, ne da se utvrditi iz postojećih riječkih registara krštenih. Međutim, s obzirom na to što su se i prije i poslije vremena u kojem su se dogodili navedeni primjeri vodili ratovi i provaljivalo u unutrašnjost naših krajeva, i da je zanimanje za kupovanje roblja sigurno bilo nešto konstantno — vrlo je vjerojatno da je takvih pokrštavanja bilo i prije i poslije. Možda se tada

¹¹ Vidi, isti registar, list 61r.

¹² Vidi, »Liber baptismorum B« (1. veljače 1635. do 31. prosinca 1674), list 97r.

¹³ U navedenom registru zabilježeno je na listu 98t još jedno pokrštavanje, koje je izvršio riječki župnik 18. kolovoza 1648. godine na zahtjev Zadranina Simona de Conti. On je iz Zadra sa sobom doveo jednog roba (»mancipium«), mladića od 14 do 15 godina, koji »je vruće želio da bude pokršten«. Dobio je ime Marko. Nije zabilježeno da li je vršeno kakvo ispitivanje roba. Zanimljivo da je kao prvi svjedok tom činu fungirao sam riječki kapetan Ferdinand barun »Ruere«.

¹⁴ Vidi, isti registar, list 100t.

¹⁵ Vidi, isti registar, list 104r.

nisu takvi slučajevi posebno obilježavali u matičnim knjigama krštenih ili su bili zapisani negdje posebno.¹⁶

Prikazani primjeri pokršćavanja »duša« malih zarobljenika mnogostrano su zanimljivi. Mada je formula za krštenje koju je izmislio Furlanis rješavala slučaj što se tiče vjere, ostaje i dalje velika sumnja da li je dijete kojega roditelji imaju uobičajena kršćanska imena moglo biti uopće nekršteno. Činjenica da se dijete nije sjećalo crkve, fratara, kumstva i t. sl. ne može uvjeriti da dijete nije bilo kršteno već prije toga. Psihičke povrede koje su djeca pretrpjela u ratu, kod »zarobljavanja« i u postupcima koji su tome slijedili, morale su ostaviti dubok trag na djetinje pamćenje. Pored toga u većini prikazanih slučajeva radi se o djeci koja nisu navršila ni deset godina pa se nakon iskustva koje su proživjela ne može očekivati pouzdano sjećanje na okolnosti za koje se dijete u svojoj nedorasloj dobi nije ni zanimalo.

Ostaje nepoznato kako se postupalo s djecom nakon krštenja. Je li se s njima i dalje postupalo kao s robljem? O tome mi zasad nije ništa poznato.

Navedeni slučajevi pokršćavanja djece-roblja mogu se smatrati u neku ruku izuzecima. To su, naime, slučajevi u kojima su vlasnici roblja, a navodno i djeca sama, željeli da pokršćavanje bude izvršeno. Nije poznato — naravno — koliko je onih koji to nisu željeli.

Izuzev neke od navedenih slučajeva pokršćavanje se vršilo na zahtjev vlasnika roba koji je bio iz Rijeke ili u njoj živio. S obzirom na to što je interes za stjecanje roblja bio mnogo veći u krajevima preko mora, vrlo je vjerojatno da je broj prodavanih »duša« za trajanja ratovanja u našim krajevima bio vrlo velik.¹⁷

¹⁶ Matične knjige župnog ureda u Rijeci nisu u cijelosti sačuvane. Pored toga i u sačuvanim ima praznina.

¹⁷ Vidi, Verlinden, citirani članak na više mjesta.

Zusammenfassung

WIE »TÜRKISCHE« KINDER IM 16. UND 17. JAHRHUNDERT IN RIJEKA
GETAUFT WURDEN

Der Sklavenhandel mit den »Seelen« angeblich türkischer Kinder fand seinen Widerhall auch in den Taufregistern der Pfarrei von Rijeka. Nach den aus den Taufregistern dieser Pfarrei entnommenen Angaben bringt der Autor hier einige Beispiele, die das Taufen »türkischer« Kinder in Rijeka im 16. und 17. Jahrhundert illustrieren sollen. Uskokten oder venezianische Soldaten, die sich türkischer Methoden bedienten und die Zivilbevölkerung in die Sklaverei verschleppten, nahmen während der Kämpfe mit den Türken in verschiedenen Gebieten Bosniens diese Kinder gefangen. Das war übrigens in diesen armen und durch den Krieg verwüsteten Grenzgebieten die wertvollste Beute, die man gut und leicht verkaufen konnte, besonders wenn es sich um Kinder weiblichen Geschlechts handelte.

Dass die kindlichen Sklaven die Taufe erhielten, das verlangten ihre Eigentümer in ihrem Eifer, die Seelen der Kinder zu retten. Da die meisten dieser Kinder schon einen christlichen Namen hatten und da man im Zweifel war, ob sie schon getauft waren oder nicht, wurde anlässlich der Taufe eine besondere Formel der bedingten Taufe angewendet. Ob sich die Lage der kindlichen Sklaven in diesen Fällen durch die Taufe verbessert, bzw. verändert hatte, konnte nicht festgestellt werden.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

ŠIDAKOV ZBORNIK

*U povodu 75. godišnjice života
prof. dra Jaroslava Šidaka
i 30. godišnjice njegova uređivanja
»HISTORIJSKOG ZBORNIKA«.*

Redakcijski odbor

MIRJANA GROSS

IVAN KAMPUŠ

BOGDAN KRIZMAN

JOSIP LUČIĆ

HRVOJE MATKOVIĆ

BERNARD STULLI

Glavni i odgovorni urednik

MIRJANA GROSS

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE

